

УДК 347.635;78; 314 743

Людмила Обух

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАДБАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКОВНОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ НА ПРИКЛАДІ ВИДАНЬ УПЦ В США

У статті подано характеристику нотних видань духовної музики Української православної церкви в США, вивчення яких має важливе значення у відтворенні цілісної картини національного культурно-освітнього простору.

Ключові слова: церковна хорова музика, паралітургійні твори, діаспора.

L. Obuh. The conservation of acquirement of Ukrainian church choral music on example of publications of UPC in USA

The characteristic of note's publications of spiritual musical of Ukrainian Orthodox Church of the USA is given in the article. Their study is of great value in recreation of the whole picture of Ukrainian cultural space.

Key words: church chorus music, all liturgy creations, diaspora

Л. Обух. Сохранение достояния украинской церковной хоровой музыки на примере изданий УПЦ в США

В статье дана характеристика нотных изданий духовной музыки Украинской православной церкви в США, изучение которых имеет большое значение для восстановления целостной картины национального культурно-образовательного пространства.

Ключевые слова: церковная хоровая музыка, паралитургические произведения, диаспора.

Серед чисельних українських освітніх інституцій за рубежом значне місце посідають духовні заклади, де поряд з освітнім процесом велика увага приділяється збереженню й передачі національних культурних пам'яток, артефактів та традицій майбутнім поколінням. Сьогодні це одна з недостатньо вивчених сторінок українського культурно-освітнього простору, чим зумовлена *актуальність* дослідження, тому *метою* та *завданням* буде подати характеристику нотних видань духовної музики Української православної церкви в США, з'ясувати їхню роль у національному музично-освітньому поступі.

Завдяки підтримці митрополита Мстислава Скрипника (1898-1993) Українська православна церква (УПЦ) в США створила власну мережу недільних шкіл, українознавчих курсів і шкіл різних типів, бібліотеки та, що особливо важливо, – друкарні.

Одним із закладів, де велася систематична видавнича діяльність, був Науково-богословський інститут УПЦ в Нью-Йорку. За весь час існування інституту – з 1951 до 1982 року – його директором був професор Василь Прокопович Завітневич (1899-1983) – науковець, музикознавець, регент, музично-громадський діяч, меценат. Втікаючи від сталінських репресій у 1948 році він виїхав до США, куди його було запрошено до Катедри св. Володимира в Нью-Йорку на посаду регента хору. Перебуваючи у Нью-Йорку В. Завітневич зібрав, упорядкував, зредагував і видав протягом 1959–1979 рр. десять томів Богослужбових книг [2, с. 27], де вміщено хоріві цикли добового кола Богослужень та паралітургійні твори: «Збірник літургійних співів» [11], «Співи із постової Тріоди» [14; 16], «Велика Субота і Пасха» [7], «Співи на похороні священників» [15], «Панахида і похорон» [13], «Всенішня» у двох частинах [8; 9], різдвяний збірник [12], а також «Літургію заупокійну» протоієрея Григорія Павловського [17].

«Збірник літургійних співів» [11] представляє Святу Божественну Літургію та її складові пісенні частини (ектенії, антифони, Трисвяте, прокімни, Херувимська, Вірую, Отче наш, причасний та ін.) в кількох варіантах (від 1-2-х до 18-ти), дотримуючись принципу – від простого до складного. У додатках В. Завітневич помістив «Покаяння» та хорівий концерт «На ріках Вавилонських» А. Веделя, хоріві концерти Д. Бортнянського («Чом у скорботі еси, душе моя», «Гласом моїм до Господа звивав») та М. Березовського («Не вікинь мене у часи старости»), кант «Через поле широкее» П. Гончарова та «Молитву за Україну» М. Лисенка, що розширює жанрово-тематичну картину видання. Упорядник в першу чергу відбирає найкращі зразки української духовної музики видатних композиторів XVIII–XIX століть: М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського, П. Турчанинова, А. Львова, представників нового її напрямку у XX ст. – М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, Г. Давидовського, Я. Яциневича, П. Козицького, С. Людкевича, Г. Павловського, В. Новохатського, О. Завадського, таким чином подає антологію української літургійної музики протягом трьох століть. У передмові до збірника В. Завітневич, згадавши українських композиторів К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, П. Козицького й ін., пише: «Через відомі причини, їхні твори лишилися майже всі в рукописних копіях, зо-

ставлених на призволяще... Це було першою й головною причиною видання цього збірника. Другим імперативом була гостра потреба для Української Православної Церкви в США у систематизованому й послідовно складеному збірнику Літургічних співів» [2, с. 27].

«Всеношна» як складова добового кола Богослужіння представлена двома частинами – «Вечірня» [8] і «Утреня» [9] К. Стеценка з доповненням окремих частин інших композиторів, в основі яких покладено київські наспіви, зокрема: А. Дворецького, П. Козицького, А. Кастальського, А. Архангельського, Г. Давидовського, М. Строкина, Я. Яциневича, Г. Павловського, В. Беневського, А. Веделя, В. Крупицького, Староруського. Ці два збірники, за визначенням у передмові самого упорядника, теж були першою спробою систематизації й випуску друком українського церковного співу в найкращих зразках його партесної музики з «восьмигласієм». Тексти творів взято з перекладів УАПЦ на Україні, перевірених і відредагованих Комісією видання богослужбових книг Науково-богословського інституту УПЦ в США [4, с. 3].

Завдання найповніше представити співи Страсного Тижня, відтворити українською мовою найкращі зразки постового церковного співу, композиційно оформленого в Київському наспіві, наспіві Києво-Печерської Лаври, а також у творах українських композиторів: Д. Бортнянського, А. Веделя, П. Турчанинова, П. Гончарова, Г. Павловського, В. Завітневич виконав у виданні «Співи із постової тріоди» (1960 р. – перше видання [14], 1978 р. – друге видання [16], виправлене і доповнене). У передмові до них В. Завітневич називає ці співи «...збудником релігійних постових настроїв і переживань...», а також «... символічним вишиваним рушником...» і далі характеризує: «Творці цих Богослужень і їх церковних співів в словах і звуках відкрили нам незбагнений світ душевних переживань і духовної наснаги. Ще в Утрені Великої Суботи плач по Померлому Божественному Страдникові проймається золотим промінням радості грядущого Воскресіння. Тема похорону спасителя в тропарі «Благообразний Іосиф» уже звучить не по похоронному: в світлих тонах мелодії чується щось нове, радісне, животворче. Коли в перших двох Статтях Непорочних звучить потрясаючий надгробний плач, то вже в третій Статті непорочних міняється тон і мотив співу з 5 гласа на 3 глас. В словах і звуках третьої Статті чути радість Воскресіння...» [14, с. 3].

Збірник богослужбових творів «Велика Субота і Пасха» [7] являє собою комплекс старовинного церковного співу, оригінальної творчості українських композиторів-класиків (Д. Бортнянського, А. Веделя,

П. Турчанинова, архимандрита Феофана Александрова, М. Вербицького) і творів українських композиторів перших років відродження УПЦ початку ХХ ст. (П. Гончарова, Я. Яциневича, К. Стеценка, П. Козицького, Г. Павловського, М. Вериківського, О. Кошиця).

За основу текстів у збірниках взято слова «Служб Божих Страсного Четверга, П'ятниці, Суботи й Великодньої Служби» видання Всеукраїнської православної церковної ради 1927 року [3, с. 3; 6, с. 3].

Дві інші збірки – «Панахида і похорон» [13] та «Співи на похороні священників» для однорідного хору [15] – упорядковані В. Завітневичем на підставі Київських наспівів. Упорядник присвятив їх священикам і церковнослужителям Української православної церкви [15, с. 2].

У різдвяному збірнику під назвою «Антологія української пісні – колядки й щедрівки» [12] вміщена досить значна кількість українських колядок і щедрівок (420 зразків), де, поряд з фольклорними записами українських етнографів (К. Квітки, Ф. Колесси, І. Колесси, Й. Роздольського, С. Плосайкевича, В. Шухевича, П. Батюка, О. Рубця, А. Шмиговського, М. Янчука, О. Правдюка, О. Кольберга, М. Неказать, М. Мишастого, П. Коломийченка, В. Коновала, В. Щепотьєва), розташовані як рукописні копії так і твори в обробках М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, Я. Яциневича, П. Козицького, В. Ступницького, П. Гончарова, А. Маркевича, О. Рубця, А. Річицького, композиторів Галичини В. Матюка Н. Нижанківського В. Барвінського, М. Колесси, М. Гайворонського, Р. Сімовича, представників українського зарубіжжя: М. Бойченка, М. Гайдая, П. Маценка, а також В. Завітневича («Під темним лугом»). До цього збірника як додаток увійшли церковні пісні А. Веделя, Д. Бортнянського, П. Козицького, К. Стеценка та гласові наспіви. При укладанні збірника упорядник користувався фондами Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського (м. Київ), а також окремими нотними і літературними збірниками: «О, предвічний Боже» видавництва «Культура й освіта» (Вінніпег, Канада), «Колядник» видавництва Спілки Еклезія (Вінніпег, Канада) збірки видавництва «Пісня» (Німеччина), «100 українських народних пісень», «Колядки», «Червона калина», «Золоті ключі», «Пісні Слобідської України», рукописних збірок Н. Городовенка, Я. Сенчика, М. Гайворонського та Л. Сорочинського, друкованої збірки О. Кошиця, збірки Я. Головацького, «Народні пісні для школи» та «Колядки, щедрівки» М. Лисенка, «Старовинні мелодії українських народних пісень на Закарпатті» Ф. Колесси, «Луна» К. Стеценка, «Етнографічного збірника» (Львів), «Матеріалів української етнології» (Львів), «Гуцульщина» (НТШ, Львів). Упорядковуючи збірник, В. Завітневич також мав

на меті познайомити світову громадськість із «скарбами українського мистецтва», «творчим генієм українського народу з його талановитими композиторами» [5, с. 3].

Присвячена «мученикам за Церкву Українську Православну і за Україну» [17, с. 2] «Літургія заупокійна» [17] протоієрея УПЦ Григорія Павловського, видана стараннями директора Науково-богословського інституту, не єдина у доробку отця Григорія в США. Ще в 1942 році він (на основі Київських розспівів, Галицької «самоїлівки» та власних мелодій) склав та видав «Службу Божу для народного хору» з обмеженим складом голосів [18]. Як пояснює сам автор: «Цю службу складено із конечности, коли голосові засоби місцевого хору¹ стали обмежені. Отже і для парафій інших з обмеженим складом голосів вона може стати в пригоді» [18, с. 2].

Праці професора В. Завітневича стали надбанням, яким тепер користується практично кожна українська церква в США. Про їхню вартість найкраще засвідчив царгородський Вселенський патріарх Димитрій I, який заявив, що ні одна православна церква в світі не має таких Богослужбових книг, як українська [2, с. 27].

Сьогодні справу професора В. Завітневича продовжує його наступник, теперішній регент собору Св. Володимира УПЦ в Нью-Йорку – Маркіян Комічак. У 2002 році, при сприянні видавництва УПЦ в Бавнд-Бруці (Нью-Джерсі, США), він зредагував та упорядкував збірник традиційних церковних мелодій англійсько-українського формату «Божественна Літургія» для мішаного хору [10].

Вищезгадані видання Богослужбових хорових творів були і є практичною допомогою як для регентів церковних хорів, так і для викладачів та учнів освітніх духовних інституцій діаспори. До сьогодні їх використовують на заняттях з церковного співу в семінарії Св. Софії УПЦ у Бавнд-Бруці.

Отже, збереження надбань української церковної хорової музики значно підсилила видавнича діяльність Української православної церкви в США, зокрема директора Науково-богословського інституту УПЦ Василя Завітневича. За висловом доктора Василя Витвицького, саме культурно-видавничі досягнення – це і є цінний і тривалий вклад еміграції у скарбницю української культури [1, с. 346].

¹ Мається на увазі хор однієї з парафій УПЦ в Арнольдї (Пенсільванія, США).

Література:

1. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Василь Витвицький [упоряд. Л. Лехник]. – Львів, 2003. – 400 с.
2. Галіон Н. В першу річницю смерті бл. п. проф. Василя Завітневича / Ніна Галіон // Українське Православне Слово. – Нью-Йорк, 1984. – № 3. – С. 26-27.
3. Завітневич В. Передмова / В. Завітневич // Велика Субота і пасха: Партитура / Ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1964. – С. 2-3.
4. Завітневич В. Передмова / В. Завітневич // Всеношна: Партитура, част. 1: Вечірня / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – С. 2-3.
5. Завітневич В. Передмова / В. Завітневич // Колядки. Щедрівки / Ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ [Антологія української пісні, 1]. – Нью-Йорк, 1967. – С. 2-4.
6. Завітневич В. Передмова / В. Завітневич // Співи із Постової Тріоди: Партитура ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – С. 2-3.

Нотографія:

7. Велика Субота і Пасха: Партитура / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1964. – 207 с.
8. Всеношна: Партитура, част. 1: Вечірня / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – 264 с.
9. Всеношна: Партитура, част. 2: Утреня / Ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1961. – 267 с.
10. Divine Liturgy. Traditional melodies presented in a parallel English-Ukrainian format and adapted for congregational singing or mixed choir / compiled and edited by Markian Komichak / The Ukrainian Orthodox Church of USA. – South Bound Brook, New Jersey, 2002. – 80 p.
11. Збірник літургійних співів присвячений тисячоліттю Української православної церкви / зредагував і упорядкував Василь Завітневич. – Бавнд-Брук, Нью-Джерзі: Видання Української православної церкви в США, 1979. – 467 с.
12. Колядки. Щедрівки / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ [Антологія української пісні, 1]. – Нью-Йорк, 1967. – 669 с.

13. Панахида і похорон / на підставі Київських напівів упорядкував В. Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1959.

14. Співи із постової тріоди: Партитура / Ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – 112 с.

15. Співи на похороні священників для однородного хору / на підставі Київських напівів упорядкував В. Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, Бавнд-Брук, 1974.

16. Співи постової тріоди: Партитура / Ред., упор. Василь Завітневич / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ, 2-ге вид. – Бавнд-Брук, 1978. – 196 с.

17. Павловський Г. Літургія заупокійна / Протоієрей Григорій Павловський / Науково-богословський інститут Української православної церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1964. – 48 с.

18. Павловський Г. Служба Божа (Літургія) для народнього хору / отець Григорій Павловський. – Арнольд, Пенсільванія, 1942. – 59 с.